

RUDI ČAČINOVIČ*

Porajanje nove skupnosti

(Premiki v Ruski federaciji)

Razpad Sovjetske zveze, osamosvojitve sicer formalno tudi prej samostojnih republik na njenem obrobju, vrenja in kaos znotraj še ohranjenega nekdanjega imperija spremljajo zadnja leta različne napovedi in tudi mnoga presenečenja. Mnogi si zastavljajo vprašanje, kam legendarna ruska trojka v resnici drvi. Pri tem mnogi opozarjajo na kaos, ki ga je povzročil razpad imperija. O tem, kaj ta kaos prinaša za nekdanje države Sovjetske zveze in kaj prinaša preostalemu svetu in tudi nam, so mnenja zelo različna in tudi protislovna. Nobenega dvoma ni, da je konec hladne vojne, ki mu je sledil kmalu tudi razpad sovjetskega imperija, današnji svet spremenil. Ni dvoma, da je poleg mnogih pozitivnih sprememb za naš narodni in državni razvoj prinesel tudi vrenje in klanje v balkanskem kotlu. Gre za dogajanja na ogromnih vzhodnoevropskih in azijskih razsežnostih, ki so vedno in ki bodo tudi v prihodnje neposredno ali posredno vplivala na naš razvoj. Prav zato moramo spremljati premike in razvoj na našem severovzhodu. Gre za premike v samostojnih republikah na obrobju nekdanje Sovjetske zveze, gre pa tudi za pravi kalejdoskop tudi znotraj Ruske federacije.

Zunanji in notranji vplivi na razsežnostih nekdanje Sovjetske zveze so zdaj različni in so tudi različno geografsko razdeljeni. Ne glede na najrazličnejše deklaracije o miru in sodelovanju, o razoroževanju in še marsičem pozitivnem, kar se poudarja po koncu hladne vojne, lahko opazujemo tudi skrbno, nezaupljivo in ponekod tudi oboroženo pripravlanje »za vsak primer«, ki bi ga prinesel razvoj med dediči Sovjetske zveze. Vse to izziva in bo še bolj spodbujalo prijatelje in mrhovinarje. Ni dvoma namreč, da so države nekdanje Sovjetske zveze v veliki stiski. V tej svoji stiski išče vsaka svoj izhod iz kriz in težav, vsaka posebej poskuša najti tudi pomoč in podporo od zunaj. In v te nove stike so vpleteni gospodarski, ideološki, verski, nacionalni in nacionalistični in tudi vojaškostrateški elementi. Ponekod si bodo skušali najti zavezništvo pri tistih, ki imajo enake ali podobne notranje premike ali težave.

Razpad Sovjetske zveze in oblastveno deklarirana politika družbenih in gospodarskih reform, posebno še Jelcinova prepoved Komunistične partije, sta pri mnogih po svetu porajala zmotno pričakovanje, da bo na razsežnostih nekdanjega imperija tako rekoč čez noč mogoče spremeniti celotno strukturo v državo po evropskih ali ameriških merilih. Vnetim zagovornikom hitrega prehoda na zahodni demokratični in kapitalistični sistem je zdaj že jasno, da je taka preobrazba po sedemdesetih letih državnega kapitalizma stalinističnega ali tudi že nekoliko reformiranega tipa zelo težka in dolgoročna naloga. Predvsem so vsi »hitri« ukrepi, ki

* Rudi Čačinovič, diplomat, publicist

so se jih lotili, izzvali kaos in še večjo bedo množic. Take negativne rezultate so izkoriščali sovražniki reform v svoji propagandi za ohranitev starih, čeprav že davno neprimernih institucij. Tržno gospodarstvo zahteva primeren razvoj demokracije, zahteva pa tudi primerno miselnost ljudi. Vemo, da je pred oktobrsko revolucijo vladal v Rusiji polfevdalni carski absolutizem in da ogromne množice niso poznale individualne gospodarske pobude in da jim je tržna konkurenca popolnoma tuja.

»Revolucionarni« spreminjevalci sovjetske in tudi »ruske« družbe so pozabili, da trg in oblast s svojimi ukrepi ne moreta ponuditi nekdanjim »sovjetskim ljudem« nečesa, kar so sicer v svojih prejšnjih sistemih poznali in kar se je tudi, počasi in mukotrpno, zahvaljujoč levici in sindikatom, razvijalo v zahodnih družbah: solidarnost med ljudmi. Ta solidarnost ne more biti popolna, brez njenih pozitivnih vplivov pa ne more biti nikakršne družbene integracije, nobene sprejemljive alternative staremu sistemu. Ruski vsakdan pa odmeva v vse večji inflaciji, čeprav jo je v zadnjih mesecih uspelo nekoliko upočasniti (pribl. 3% tedensko). Dolar je mesečno naraščal že za 20% v menjavi z rubeljsko vrednostjo. Povprečna mezda je od 6 do 10 dolarjev. Po mnenju Svetovne banke je delo v Rusiji najcenejše tudi v svetovnem merilu. Enako najemno delo (»Lohnarbeit«), ki stane na Madžarskem 662 DEM, na Češkem 401 DEM, stane v Rusiji le 95 DEM. Hitre spremembe so v državi brez tržnih izkušenj ogromne množice izkoristili špekulanti, korupcionisti in mafija. Ob ruskem obrobju (Turčija, Poljska) delujejo »boljši trgi«, ki jih upravlja mafija. Nekateri so mnenja, da bo kmalu prekosila ameriško-sicilijansko sorodnico. Doma kraljuje z izsiljevanjem in plačevanjem »zaščite«. Iz Ruske federacije izvažajo na črno v mafijski organizaciji (tudi nafto in uranovo rudo, še posebej pa orožje). Mafija nadzoruje 90% izvoza (podatki Criminal Research Center, London). Po podatkih tujih institucij so v letu in pol mafijci zbrali doma 10 milijard dolarjev, v tujini pa položili 15 do 17 milijard dolarjev. Naložili so jih ljudje, ki s proizvodnjo in delom nimajo nobenega opravka.

Podatki, ki jih objavlja rusko notranje ministrstvo, so precej srhljivi. V državi deluje 150 združenj organiziranega kriminala s 3.500 tolpami. Vse to je posledica dejstva, da je nekdanji sovjetski varnostni sistem utrpel precejšnje udarce (čeprav ga Jelcinova država skuša ohraniti in »reformirati« po svoje). Pri razvoju organiziranega kriminala ne smemo prezreti tudi težkega položaja mnogih vračajočih se oficirjev in poklicnih vojakov ter njihovih družin, ki so predvsem brez stanovanj in tudi ne primerno plačani.

Pri naših razmišljanjih nam lahko pomaga tudi dober poznavalec zahodnih sistemov, predvsem pa razmer v ZDA: John Kenneth Galbraith je aprila v nemškem tedniku Die Zeit objavil daljši intervju, kjer je opozoril, da proces reform v nekdanji Sovjetski zvezi ni nobena zmaga kapitalizma. Spremembe na Vzhodu so delo tamkajšnjih ljudi samih. Te spremembe niso plod ideološkega vpliva ali malikovanja kapitalističnega sistema. To je zmaga tržnega gospodarstva, ne kapitalističnega sistema. »V nekdanji Sovjetski zvezi gre za spremembe od vseobsegajočega socializma v tržno gospodarstvo in ne v čisti kapitalizem, ki ga mi sami nimamo.« Gre za pragmatično mešano gospodarstvo. Galbraith opozarja tudi na nevarnost trditev, da lastninjenje samo po sebi rešuje probleme. So primeri, kjer je država dala boljše rezultate. »To mora biti obdobje pragmatizma in ne teorije.« Opozarja, da resnično svobodne svetovne trgovine nikoli ni bilo. Potrebne so intervencije in sporazumi, predvsem v kmetijstvu. Mnogo več težav je tam, kjer kolektivnih sporazumov ni. Industrijske države imajo mirne medsebojne odnose predvsem zato, ker so gospodarstva med seboj prepletena. Na vprašanje, ali ni

bilo glede nekdanjih socialističnih držav čestitanje kapitalizma preuranjeno, je Galbraith ponovno poudaril, da ne gre za zmago kapitalizma. Poleg pomanjkanja tržne spodbude je bil prepogosto zanemarjen dejavnik rigorozna prisila v kulturi, umetniškem in političnem izražanju, kar je spremljala nekakovostna proizvodnja. Z višjo življenjsko ravni je prišlo do protislovja med prisilo in zatiranjem komunistične strukture na eni in z gospodarskim in socialnim razvojem povečane zahteve ljudi (študenti, znanstveniki, inženirji, močno motivirane politične skupine) na drugi strani, da bi jih slišali. Galbraith je tudi obtožil Jeffreyja Sachsa, da je s svojimi nasveti o hitrih kapitalističnih spremembah kapitalizem težko kompromitiral.

Mihael Gorbačov vodi zdaj poseben sklad, okrog katerega je zbral ugledne ekonomiste in politologe, daje štipendije in vzgaja mlade generacije, predvsem ljudi, ki bi bili že zdaj sposobni prevzeti politično in gospodarsko krmilo države. Razglasil se je za socialdemokrata. V nekem intervjuju, objavljenem v madžarskem dnevniku Nepszabadsag, je široko razpravljal o sedanjem ruskem trenutku in o alternativnih rešitvah iz sednjih težav. Pravi, da se bo mnenje, da ni bil premalo pogumen, ko je imel možnost za hitro prenovitev gospodarstva in družbe, še potrdilo. Z dejansko vladajočimi silami družbeni razvoj ni bil mogoč. Izhod pa je tam, kjer je začel CK na seji januarja 1987. Partijska nomenklatura je dojela, da reforme usodno vplivajo na njeno vlogo. Posebno je to veljalo za tiste zunaj Moskve, češ, v njej naj se le prepirajo, tukaj pa bomo ostali mi. Tako je bilo pri reformi političnega sistema in tako tudi pri gospodarski reformi. Ko je šlo za novo gospodarstvo, s tem da se moramo reševati s tržnim gospodarstvom, z decentralizacijo, se dotakniti lastninskih odnosov in jih reformirati – tedaj se je gospodarska nomenklatura pridružila politični. Reforme so pokazale nepotrebno aparata, odvečnost stare strukture. Bilo pa je več sto ministrstev, čez sto v Rusiji, več sto po republikah, bili so trusti, združenja, centrale podjetij. Vsa ta nomenklatura se je prebudila, spoznala, da ji bije mrtvaški zvon, uprla se je. Gorbačov je bil mnenja, da mora »zajeti zrak«, in je iskal izhod, saj bi sicer reforma propadla kot vsi poskusi pred njo. In tako je prišlo do 19. partijske konference in do političnih reform. Združiti so hoteli reformna prizadevanja od zgoraj s pobudami, ki so prihajale od ljudi spodaj, gradili naj bi na njihovem razpoloženju in njihovih pričakovanjih. To je takrat reforma tudi v resnici začela. »Proces v tej državi je možen samo tako in radikalno, globoko delujoč, z revolucionarnimi spremembami, nikaor pa ne po revolucionarni poti, temveč evlucijski.«

Nekateri opazovalci so mnenja, da med reformami Gorbačova ter zamislimi Jelcina in Habsbulatova ni velikih razlik. Vsi so za politični pluralizem, za lastninske reforme, vsi potrjujejo novo obliko federacije, so za svobodno izražanje mnenj in pravico do opozicije. Razlikujejo pa se glede poti, kako vstopiti v pravno in demokratično civilno družbo. Ali jih je razlikoval predvsem boj za oblast, za osebno veljavo? Ne glede na osebnosti kažejo razlike predvsem zavezniki, na katere se opirajo.

Glede »hitre« spremembe po sklepih iz januarja 1992 kritizirajo tudi zahodni opazovalci nerealnost Jelcinovih obljub (neboleče spremembe in nekaj mesecev do zahodnega sistema). Svoje so naredila predsedniška gesla za referendum. Zaradi ruske dediščine, pomanjkanja iniciativnosti, ustvarjalnosti in stare miselnosti posameznikov so za rusko družbo bili »prehitri« celo previdni koraki Gorbačova. Gorbačov kritizira Jelcinov postopek kot nerealen, utopičen, neostalinističen in neoboljševiški. Poudarja, da gospodarski napredek ni možen, če ostane politični sistem nekdanji, zaostal. Graja sedanje oblastnike, da se sicer imenujejo za demo-

krate, ne dovolijo pa ljudstvu, da – na temelju svojih zakonov – samo izbira. To bi zahtevalo daljše obdobje. Gorbačov trdi, da reforma od lanskega junija ni napredovala. Bili so le politični spori in spopadi. Statistike potrjujejo Gorbačova. V zasebnih rokah je 71.721, tj. dve petini vseh podjetij, vendar so to le mala in obrtna podjetja ter trgovine. Veliko pa jih ima sedeže v Moskvi ali v velikih mestih. Na deželi je 90% državnih. »Od junija Rusijo zanaša.« Treba je reševati konkretna vprašanja. Treba je reševati podjetja, ki ne delujejo uspešno, s posojili, posebno zato ker bi polom nekaterih podjetij prinesel polom celotne verige sicer uspešnih podjetij. Potrebna je koalicija, ki bi združila politični center, bil bi primer socialnega partnerstva, »razstava razuma«. Gorbačov se tudi sam prišteva k sredincem in deluje med njimi.

Francoski publicist K. P. Karol prišteva Rusijo k tretjemu svetu. Pravi, da je Jelcin 25. aprila sicer dobil referendum, s tem pa ni rešil še nobenega političnega in gospodarskega vprašanja. Opozarja na rusko razdajanje sil v medsebojnih prepirih, čeprav ustavne spremembe niso nepomembne. The Guardian pravi, da je Jelcin ali »ignorant ali cinik«, ko pravi, da bo po končanih reformah uresničena tržna ekonomija, »brez trpljenja«, čeprav bodo dobitniki redki, zgubarjev pa legijon.

Imperij je razpadel, varnostna služba je oslABLJENA. Vprašanje je, kako se bodo uresničevali reformni ukrepi in kakšno bo stanje v državi. Vse kaže, da voditelji držav, ki so se osamosvajale od nekdanje Sovjetske zveze, niso preveliki demokrati. Gradijo na tradiciji, da so vse, sicer maloštevilne reforme v ruski preteklosti izsiljene od zgoraj. Edina revolucionarna rešitev je bila oktobrska revolucija in še ta je končala v slepi ulici stalinističnega državnega kapitalizma. Ta sistem se je zrušil. Gorbačov je hotel reforme s postopnimi spremembami. Tudi od zgoraj, vendar s postopnim pridobivanjem soglasja od spodaj. Jelcin (»car Boris«) pa je pristaš močne roke in vsiljenih reform od zgoraj. Tega ne spreminjajo njegovi poskusi iskanja sporazumov ali odstopanje ter popuščanje pri lastnih ali ukrepih njegovih izvrševalcev. Pozna legalne težave sedanjega političnega sistema. Z referendumom, z novo ustavo in njeno potrditvijo, z novimi predsedniškimi volitvami si hoče ustvariti zakonite temelje za svoje načrte. Posebno predsedniški sistem bi njegovim reformam od zgoraj dodelil zakonite temelje.

Pri sedanjih reformnih težavah Jelcina ne smemo prezreti dejstva, da živi 230 milijonov državljanov federacije v 21 republikah in 11 avtonomnih okrožjih, nekatere se razširjajo celo v samem središču federacije (npr. Tatarska, Baškirska, Čuvaška republika). Prej je poleg državne prisile (policija, vojska, administrativni aparat) ustvarjala nekakšen nadsocijalni temelj med njimi Komunistična partija z njeno ideologijo o sovjetskem bratstvu in o sovjetskem človeku. Ne glede na to da je imela vse manj resničnih vernikov, je razpadla. Zdaj ni nobene skupne ideološke ali idejne sile, ki bi ta federalni konglomerat duhovno združevala. Nasprotno, po republikah zunaj sedanje Ruske federacije in prav tako po republikah in avtonomijah v federaciji so prišli na oblast in se na njej utrjujejo voditelji in skupine, ki razširjajo nacionalistična (tudi separatistična) gesla ali pa so versko in nacionaistično pomešani. Jelcin je odrinil Gorbačova z razglasitvijo samostojne Ruske federacije. Priznal je enako pravico drugim republikam. Bili so zavezniki proti centralistični oblasti oz. kakršnim koli nadzornim silam nad njimi. Moskva kot središče je bila zrušena, novo, rahlo skupnost so sklicevali v Minsku. Zdaj je Jelcin izrabil – proti nasprotnikom v Vrhovnem sovjetu in v aparatu države – predstavnike republik in avtonomij ter decentraliziranih oblasti. Sklicjal jih je na skupščino, da bi podprli njegova ustavna prizadevanja. Jelcin kaže sicer vse bolj lastno-

sti čuvarja in dediča ruskih imperialističnih interesov in siceršnje velikoruske simpatije. Zato je njegovo sedanje zavezništvo nekoliko protislovno. Hkrati pa kaže, da se Ruska federacija ne namerava odreči svoji vlogi velesile. Intervencija na tadžikistanski meji kaže, da tudi Jelcin pomaga vojski zdraviti »afganistanski kompleks« (kot nekoč v ZDA po porazu v Vietnamu). Hkrati pa Jelcin pomaga tudi svojim zaveznikom na Kavkazu. Primer je podpora vladi (nekdanji komunistični voditelji) v Tadžikistanu. Še bolj značilna je podpora Azerbajdžanu, kjer je prišel na oblast Alijev šef NKVD in član politbiroja in kjer je bil izveden vojaški udar njegovega mladega prijatelja Huseinova. Prejšnji odstavljeni predsednik Elčibejev je hotel naftovod na Zahod čez Turčijo. Podpisal je pogodbo z naftno družbo DP v Londonu (kar spominja na nekdanje prevratne dni ob koncu prve svetovne vojne). Rusko zunanje ministrstvo je opozorilo celo Turčijo, naj se ne vtika v Tadžikistan. Končno je tadžikistanska naftna proizvodnja vredna 9 milijard dolarjev. Pri zadnjih intervencijah se pojavljajo izrazi o »bratski pomoči«, namestnik obrambnega ministra, afganistanski heroj Gromov, pa govori, da gre na tadžikistanski meji za »moralno pravico do povračilnih ukrepov.« Jelcin govori o »banditskih postopkih mudžahidov« in med vojaki razglaša »junaka ruske federacije«. Tadžikistan je dobil 60 milijonov dolarjev ruske pomoči.

Za usodo držav nekdanje Sovjetske zveze, v precejšnji meri pa tudi za razvoj v Ruski federaciji je izrednega pomena, kako se bo usmeril islamski svet. Gre za njegovo veliko prebujenje in tudi za nekatere zunanje pozive na »sveto vojno« (Sadat, homeinisti itd.). Po podatkih sovjetske revije Argumenti i fakti je živelo v Sovjetski zvezi do njenega razpada 60 milijonov pripadnikov islama. Vsak tretji vojaški obveznik je bil pripadnik islama, kar je bila posledica njihovega večjega populacijskega prirasta v primerjavi s slovanskimi in neislamskimi državljani. Vprašanje je, kako bodo nanje vplivali zunanji islamski vplivi. Zdaj živijo v veliki večini v svojih samostojnih republikah, članicah nove Skupnosti neodvisnih držav. Milijoni pa so še vedno v sedanji Ruski federaciji. Samo v Moskvi živi 1 milijon pripadnikov islama, med njimi je 700.000 Tatarov, ki imajo v samem osrčju Rusije svojo republiko, članico federacije. Na islamski povezavi delujejo predvsem Iran, Savdska Arabija in Turčija. Pomagajo pri obnavljanju cerkvenih in šolskih objektov (koranske šole) in pošiljajo versko literaturo. Posebno pri šiitih ugotavljajo homeinistični vpliv, čuti se celo med suniti. V turško govorečih republikah so večji turški vplivi. Iz Carigrada prihajajo predvsem tudi predlogi za gospodarsko povezavo. V Turčiji hočejo obnoviti nekdanje vplive osmanskega carstva tudi po nekdanji sovjetski Srednji Aziji. Turčija je (poleg Irana) tudi pomemben dejavnik v skupnosti črnomoških držav. Turški vplivi so vendarle predvsem tudi laični. Pri tem imajo pomoč in podporo Zahoda (predvsem ZDA), ki se boji, da bi na Bližnjem in Srednjem vzhodu nastal nevaren fundamentalistični, novi svetovni ureditvi sovražen in uspešen nasprotnik. Tadžikistan pa kaže, da tudi Moskva kljub vsem trenutnim težavam ne namerava prepustiti vpliva na nekdanjem področju sovjetske interesne sfere tujim (fundamentalističnim ali turškim prozahodnim) interesom in protiruskim težnjam. Svoj vpliv kaže na celotnem Kavkazu. Zaradi prepletenosti nacionalnih in verskih nasprotij igra vlogo posrednika in po potrebi tudi pomočnika v orožju in denarju. Moskva gradi tudi na vplivih svoje stoletne prisotnosti, odvisnosti islamskih držav od gospodarskih povezav z njenim ozemljem. Ne smemo pa podcenjevati tudi prisotnost obnovljenih in moderniziranih ruskih obveščevalnih služb (civilnih in vojaških), ki pomagajo tudi njim prijaznim oblastnikom ali pa – če so v opoziciji – njihovo vrnitev na oblast. Sovjetska oblast je imela tesno povezane tudi voditelje verskih skupnosti. Nekateri pozna-

valci islamskega sveta pripisujejo Uzbekistanu vodilno vlogo pri prenavljanju in zbiranju islamskega sveta. Taškent je milijonsko moderno mesto z gospodarsko povezavo po celotni nekdanji sovjetski Srednji Aziji in še dalje, v sosednje države. Ima možnosti za postopno spreminjanje islamske družbe v sodobnejši tržni gospodarski sistem. V Uzbekistanu sta dve tradicionalni središči islama, Samarkand in Buhara. V obeh pospešeno obnavljajo religiozna cerkvena in šolska središča.

Vse kaže, da zdaj še ni nevarnosti, da bi islamski fundamentalizem prevladal – ne v odcepljenih republikah ne v tistih, ki so članice Ruske federacije. Rusi gradijo tudi na številnih ruskih manjšinah (na neruskem področju nekdanje Sovjetske zveze jih je bilo 80 milijonov). Tak primer je tudi Kazahstan, kje je skoraj polovica Rusov oz. prebivalcev nekazaških narodnosti. Ne glede na težo te države v Skupnosti neodvisnih držav lahko pričakujemo, da bodo Rusi ohranili v svojih rokah tudi znani center vesoljskih raziskav in poletov Bajkonur, okrog katerega se zdaj prepirajo. Moskva je po islamskih državah razvijala tudi precej enostransko različne monokulture. Tako so zdaj še bolj odvisne od sodelovanja z njenim gospodarstvom.

Notranji procesi po islamskih državah pa so odvisni od tega, ali bodo premagali sedanje gospodarske težave in tudi medsebojne prepire. Nevarnost je v različnih bojih oblastnikov za utrditev ali prevzem oblasti. Doslej so uporabljali predvsem nacionalistična gesla, lahko pa se pojavijo tudi demagogi, ki jih bodo okrepili še s fundamentalističnimi argumenti. To pa bi lahko bilo usodno za celotno srednjeazijsko razsežnost. Odstranilo bi evropske vplive in tudi možnost za uveljavitev novega svetovnega reda, ki naj bi bil na temeljih listin OZN in tudi v helsinškem duhu. Usodno je iskanje primerne alternative, ki bi sicer gradila na islamskih izročilih vseh teh narodov in držav, vendar sprejemala in gradila tudi na temeljih moderne civilizirane Evrope. Pri tem je pomembno tudi, koliko bo napredovala gospodarska reforma s tržnim gospodarstvom. Modernega tržnega gospodarstva ni mogoče razvijati na temeljih fevdalnih izročil ali prevzemanju šeriatskih zakonov.

Boris Jelcin se je izognil padcu, ki mu ga je v Vrhovnem sovjetu pripravljaval Hasbulatov, z naslonitvijo na lokalne (republiške, oblastvene, upravne itd.) oblastnike. Bilo jih je 692 (od tega iz vsake republike po štirje). To bo nedvomno pospešilo decentralizacijo Ruske federacije, predvsem pa tudi težnje po večjem lokalnem odločanju o naravnih bogastvih, o ustvarjenih proizvodih. Načelno to ne bi smelo biti moteče. Lahko bi pospešilo uspeh ruske gospodarske reforme. Razsežnosti te države so ogromne, razlike v razvoju (kulturnem, gospodarskem, prometnem itd.) so tako velike, da se z moskovskimi centralističnimi ukrepi uspešnost reforme ne more zagotoviti. Ni dvoma, da so potrebni splošni, ustavni temelji, graditi pa bodo morali na možnostih posameznih bolj ali manj zaokroženih enot. Zato je zanimiv poskus, ki so ga uspešno izvedli reformisti na področju Nižjega Novgoroda, kjer so lokalne pobude na temelju tržnih zakonitosti ustvarjale doslej edini reformistični gospodarski čudež v Jelcinovi Rusiji. Ne smemo prezreti, da take decentralizacije ne zahtevajo le republike in avtonomne oblasti, temveč tudi popolnoma ruska področja (npr. Sankt Peterburg, Čeljabinsk, Sverdlovsk, Vladivostok itd.). Razvoj ne bo enakomeren na vseh razsežnostih Ruske federacije, bo pa vendarle usmerjen v uresničevanje (postopno, po razvojnih možnostih) tržnega gospodarstva in modernega tehnološkega napredka celotne državne skupnosti. Ne smemo pozabiti, da so kljub vsem stalinističnim »enotirnim« poskusom ostale v Sovjetski zvezi velike razlike: v razvoju in v življenjski ravni. Pred sredobežnimi silami pa bo federacijo reševala gospodarska prepletenost celotnega gospodarstva.

Sedanja Jelcinova naslonitev na vladajočo gospodarsko in tehnokratsko vodečo strukturo v bistvu pomaga tudi takšnemu medsebojnemu povezovanju gospodarstva federacije. Zdaj lahko pokaže, da proizvodnja že vsaj pol leta ne nazaduje, da se je nakup blaga na trgu povečal za 30% in da se inflacija nekoliko zmanjšuje. Kljub težnjam po večji samostojnosti in neodvisnosti avtonomnih enot bodo morale žrtvovati svoje težnje po suverenosti. To bodo zagotovili gospodarski razvoj, krepitev osrednje oblasti (tudi policija in vojska), povezanost povsod naseljenih Rusov z osrednjo rusko matico. Jelcinova ali katera koli reforma in oblast bo odvisna prav od tega sožitja med avtonomijami, predvsem pa od gospodarskih povezav na temeljih zdrave konkurence tržnega gospodarstva. Graditi na »sovjetskem človeku«, o katerem je sanjal še socialist Gorbačov, bi bila tragična zmotna. Bilo pa bi tudi nevarno, če bi prevladale kakršne koli velikoruske ideje, ki bi gradile federacijo na »ruskem človeku«. Nič manj ni nevarno bojevito pravoslavje, saj bi izzvalo bojeviti islam.

Ne glede na vse težave in dediščino stalinističnih zmot in napak so velike razsežnosti nekdanje Sovjetske zveze velik, z mnogimi gospodarskimi in prometnimi vezmi medsebojno povezan poseben kontinent. Če hoče svet preprečiti nevarni kaos in tudi krvave obračune, če hoče preprečiti različne sredobežne težnje v različne fundamentalistične reakcionarne skupnosti, mora sodelovati z modernizacijskimi tržnimi reformami, pomagati mora pri gradnji zdravih temeljev tržnega gospodarstva in pri razvoju nove demokracije. Vse to pa ni možno z vsiljevanjem nekaterih, že zastarelih zahodnih kapitalističnih receptov. Življenje ljudi v nekdanji Sovjetski zvezi zahteva čim prejšnji dvig življenjske ravni, zahteva pa tudi novo družbeno integracijo, ki ne bo zanemarjala vloge solidarnosti med ljudmi, solidarnosti tudi v novi demokratični družbi tržnega gospodarstva.

Na Zahodu so se pojavila in se ponekod še vzdržujejo gesla o »veliki evropski hiši«, ki bi vključevala tudi nekdanje sovjetske razsežnosti. Na njihovo utopičnost kažejo že težave, ki jih imajo najbolj razvite in zahodno usmerjene, prej socialistične srednjeevropske države. »Evropska hiša« bo mogoče lahko vključila baltiške države, Poljsko, morebiti po daljših reformah tudi Ukrajino. Ukrajinci se bojijo velikoruskih teženj (zgodbe o »Mali Rusiji«, o »Kijevski Rusiji« itd.). Tu je vprašanje Rusov v Donbasu Krima in Sevastopola itd.). Strah je preprečil tudi predajo jedrskega orožja Rusiji ter narekoval sporazum z ZDA (pomoč pri uničenju, varnost Ukrajine). Ukrajina je zdaj tretja jedrska sila na svetu. (To orožje je tudi v Beli Rusiji in v Kazahstanu). Ukrajinci so hoteli ohraniti jedrsko orožje srednje-ga dometa, ki bi seglo v ruska središča.

Prehod na tržno gospodarstvo in civilno demokratično družbo ima v Rusiji pred seboj še težko in mukotrpno pot. Mnogonacionalna država, različne stopnje razvitosti, pokrite z nacionalnimi pripadnostmi, različna zgodovina, kulturna stopnja, miselnost in še marsikaj spominjajo na probleme nekdanje Jugoslavije in balkanskega kotla. Ruska federacija potrebuje trdno vlado, ki bi imela dovolj časa, da z demokratičnimi parlamentarnimi ukrepi in sprejemljivostjo vsaj pri veliki večini prebivalstva premaga čim prej bedo in pomanjkanje kot temeljnem pogoju za nadaljnjo demokratično pot. Vse te težave in še dodatno razočaranje mnogih zaradi razpada »ruskega« imperija, njihovo prepričanje, da je bilo prej boljše (»red in kruh« itd.), vse to bi zlahka zapeljalo oblastnike v uporabo nedemokratičnih sredstev, v to, kar je Bronislav Geremek imenoval »totalitarno izkušnjo«. Jelcinovi avtoritarni poskusi so poželi na volitvah zgovoren opomin. Od leta 1990, ko je bil neposredno izvoljen, je zgubil 5 milijonov glasov, večina volivcev se je izrekla za predčasne predsedniške volitve. Tudi velika abstenenca je bila

zgovorna. V Ruski federaciji so potrebne široke demokratične koalicije. Na to opozarjajo tudi druge nekdanje socialistične države, brez širših sporazumov in sodelovanja ni rešitve. Najbolj razvita med njimi, nekdanja NDR, je pokazala, da tudi hitre rešitve (kot jih nekateri imenujejo: »instant rešitve«) ni, saj je tudi nemške milijarde ne morejo rešiti. In NDR je imela 16 milijonov, Ruska federacija pa 230 milijonov prebivalcev. Jelcin je doslej naredil le nekaj taktično (tudi »kravjih« kupčij) nepremišljenih ukrepov in njihovo spreminjanje (primer zamenjava rubljev in omejitev na 35.000) so nasprotniki uspešno uporabili.

V Ruski federaciji ne bi smeli pričakovati nekakšnega premočnega razvoja. To je lahko le daljši proces postopnih reform. Spremljala ga bo politika boja proti revščini in za demokratične svoboščine. Vse drugo bi vodilo v nevarne vode totalitarizma ali v izkušnjave avtoritarizma. Rusija se bo še dolgo ukvarjala s seboj in svojimi sosedami iz sedanje Skupnosti neodvisnih držav. Njeni notranji (predvsem gospodarski) uspehi bi bili tudi najboljša zagotovitev njene politike miru in pozitivne vloge pri uresničevanju nove svetovne ureditve, zagotavljali bi v njem – pod streho OZN – primerno ravnotežje sil. Neuspehi, gospodarski polomi bi lahko priklicali nevarne pustolovce in »nacionalne rešitelje«, pogubne za Ruse in za svet okoli njih.

Mesto Rusije ni in ne more biti v »evropski hiši«, to velja za celotno federacijo, prav tako pa tudi za »Rusijo do Urala«. Graditi pa bo morala svojo »hišo«, ki ne more biti »ruska«. Po vzorcu drugih sedanjih velikih gospodarskih integracij bo prej ali slej na širokih evroazijskih prostorih lahko le na široko povezovala številne narode. Taka skupna »gospodarska streha« bi bila lahko resnična perspektiva miru in demokracije tudi na teh razsežnostih.

Julija 1993.

MARJAN OSOLNIK*

Diplomacija ali samoreklama

Zdaj ko je Republika Slovenija mednarodno priznana država, članica OZN, KVSE in Sveta Evrope, da ne naštevam naprej, se od naših uradnih diplomatskih predstavnikov pričakuje, da se obnašajo v skladu s sprejetimi mednarodnimi pravili in običaji. V času, ko smo se še bojevali za mednarodno priznanje, so bili možni, dopustni in tudi razumljivi nastopi, ki niso bili povsem v skladu s tradicionalno diplomatsko tehniko in protokolom ali pa normami in običaji mednarodnega prava. Pomembno je bilo doseči cilj – preboj iz osamitve; iz objekta postati subjekt mednarodnih odnosov. Ta del poti je danes v glavnem že za nami. Republika Slovenija je sicer majhna država tako po ozemlju kot po prebivalstvu ali gospodarski zmogljivosti, vendar je v svetu tudi veliko manjših. Od našega obnašanja na mednarodnem področju pa bo odvisno, kakšen vtis bomo ustvarili o sebi in kako resno nas bodo jemali naši partnerji.

* Marjan Osolnik, diplomat, publicist